

УДК 37.035:027

[https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.1\(5\).315579](https://doi.org/10.61339/2786-6947.2024.1(5).315579)**Полтавська Тетяна Миколаївна,**завідувач відділу інформаційно-ресурсного забезпечення,
старший викладач кафедри філософії освітиКЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,
м. Одеса, Україна**Мелешко Валентина Володимирівна,**методист відділу інформаційно-ресурсного забезпечення,
старший викладач кафедри філософії освітиКЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,
м. Одеса, Україна

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ УЧНІВ ЗАСОБАМИ БІБЛІОТЕЧНОЇ РОБОТИ В КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ

Анотація. Статтю присвячено огляду національно-патріотичного виховання учнівської молоді у бібліотеках закладів освіти Одеської області. Проведено аналіз бібліотечної діяльності закладів освіти в рамках Всеукраїнського місячника шкільних бібліотек впродовж 2022-2023 років; наведено перелік корисних інформаційних ресурсів, які сприятимуть ефективному національно-патріотичному вихованню у закладах освіти Одеської області.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, інноваційні і традиційні форми роботи, бібліотечні працівники, Всеукраїнський місячник шкільних бібліотек, інформаційно-ресурсний супровід.

Постановка проблеми. Актуальність формування національно-культурної ідентичності обумовлена необхідністю осягнення й засвоєння національно-культурних цінностей українського народу, історичної пам'яті, збереження національної автентичності та традицій. Важлива роль у цьому плані відводиться позакласній діяльності закладів загальної середньої освіти, які володіють відповідними виховними можливостями.

Особливе місце в патріотичному вихованні займають бібліотеки, які через свою діяльність сприяють формуванню в учнів глибокого розуміння національної спадщини. Бібліотечні заходи, такі як тематичні виставки, літературні вечори, читання патріотичної літератури, а також проведення інформаційних кампаній, націлені на розвиток почуття гордості за свою країну та активне залучення молоді до національних традицій.

Проведення таких заходів у бібліотеках дозволяє не тільки ознайомлювати учнів з національною історією та культурою, але й формувати в них відповідальність за збереження та розвиток культурної спадщини. Бібліотечні ініціативи, орієнтовані на патріотичне виховання, допомагають молоді краще розуміти свої корені, зберігати національну ідентичність і брати активну участь у громадському житті.

Аналіз досліджень. До питання формування національно-культурної ідентичності зверталися філософи, психологи, педагоги. Внесок у філософське обґрунтування сутності національно-культурної ідентичності зроблено В. Андрущенко, В. Антоновичем, М. Драгомановим, В. Кременем, В. Малаховим, І. Огієнком, Г. Сковородою.

У педагогіці окремі аспекти формування національно-культурної ідентичності досліджували Г. Ващенко, О. Вишневський, О. Губко, О. Захаренко, В. Євтух, Б. Ступарик. Авторське бачення особливостей формування національно-культурної ідентичності представлено у дисертаційних дослідженнях С. Веселовського, І. Вільчинської, Г. Лозко, М. Обушного, Т. Потапчук.

Мета статті – висвітлити та проаналізувати результати діяльності бібліотек закладів освіти Одещини, скерувати діяльність бібліотек у напрямку національно-патріотичного виховання молоді.

Виклад основного матеріалу.

Патріотизм – це, образно кажучи, сплав почуття й думки, осягнення святині – Батьківщини – не тільки розумом, а й передусім серцем...

Патріотизм починається з любові до людини.

Патріотизм починається з коліски.

Василь Сухомлинський

Патріотизм у сучасних умовах набуває особливої значущості як для особистості, так і для суспільства загалом. Він відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності та забезпеченні стабільного

розвитку держави. В умовах війни, що триває в Україні, виховання патріотичних почуттів стає життєво необхідним як на індивідуальному, так і на загальнонаціональному рівні. Патріотизм стає фундаментом єдності суспільства та готовності громадян захищати свої цінності, культуру та територіальну цілісність.

Сучасні виклики, з якими стикається наша країна—відстоювання територіальної цілісності, формування політичної нації, зростання ролі громадянської відповідальності, вимагають особливої уваги до виховання підростаючого покоління та актуалізують необхідність формування національно-культурної ідентичності серед молоді.

Видатний український педагог В. О. Сухомлинський зазначав, що виховання слід розпочинати з дитинства, адже цей період є найважливішим у житті людини. Він підкреслював: «У дитинстві починається тривалий процес пізнання—пізнання і розумом, і серцем—тих моральних цінностей, що лежать в основі моралі: безмежної любові до Батьківщини, готовності віддати життя за її щастя, велич, могутність, непримиренність до ворогів Вітчизни». Молоде покоління має не лише ідентифікувати себе з українським народом, а й прагнути жити в Україні, захищати та розбудовувати свою державу, служити Вітчизні на шляху її національного демократичного розвитку, вірити в її світле майбутнє.

Визначальну роль у цьому процесі відіграють освітні установи, серед яких особливе місце займають бібліотеки як центри науково-інформаційного забезпечення фахівців у галузі освіти й науки. Бібліотеки, як осередки інтелектуального та культурного розвитку, сприяють формуванню у молоді глибокого усвідомлення національної ідентичності, історичних коренів та культурної спадщини. Вони не тільки забезпечують доступ до інформації, але й слугують платформою для проведення освітніх та виховних заходів, спрямованих на розвиток патріотичних цінностей. Завдяки діяльності шкільних бібліотек формуються в учнів почуття гордості за свою країну, готовність захищати її та брати участь у суспільно-корисній діяльності. Бібліотечні ініціативи допомагають виховати свідомих громадян, які розуміють значення патріотизму в сучасних умовах і готові робити свій внесок у розбудову незалежної та процвітаючої України.

Чільне місце в структурі інформаційного забезпечення національно-патріотичного виховання займає Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського. Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 12.08.2014 № 931 «Про проведення щорічного Всеукраїнського місячника шкільних бібліотек» в Україні з 01 по 31 жовтня щороку проводять Всеукраїнський місячник шкільних бібліотек.

Протягом останніх двох років ця установа, у співпраці з державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» розробила рекомендації щодо проведення Всеукраїнського місячника шкільних бібліотек в напрямку патріотичного виховання.

Головна мета Всеукраїнського місячника шкільних бібліотек – сприяти втіленню основних положень [«Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України»](#), затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 6 червня 2022 р. № 527, а також приверненню уваги до питання патріотичного виховання в нашій державі, розкриттю виховної функції шкільної бібліотеки, об'єднанню зусиль педагогічного колективу і бібліотеки щодо розвитку патріотизму підростаючої особистості, посиленню патріотичного руху в Україні, пробудженню в школярів глибокого інтересу до історії України та рідного краю.

Так, у 2022 році заклади освіти Одеської області організували цей місячник під гаслом **«В нас єдина мета - Україна свята, нездоланна ніким і ніколи»**, а у 2023 році - **під гаслом «Вірю в майбутнє твоє, Україно!»**. Бібліотекарі закладів загальної середньої освіти разом з представниками обласних, районних державних адміністрацій, органів управління освітою, директорами закладів освіти, вчителями, методистами з бібліотечних фондів, громадськими діячами Одеської області з ентузіазмом приєдналися до цієї ініціативи, активно залучившись до організації численних заходів.

Ми хочемо поділитися аналізом роботи, проведеної за останні два роки в рамках Всеукраїнського місячника шкільних бібліотек, спрямованого на патріотичне виховання у бібліотеках нашої області. Відділ інформаційно-ресурсного забезпечення КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» виконував роль методичного майданчика, який регулював і координував усі аспекти цієї діяльності, це допомогло ефективно організувати й реалізувати низку важливих освітніх ініціатив, що сприяли підвищенню рівня патріотичного виховання в закладах освіти області.

Зазвичай щороку у закладах загальної середньої освіти робота розпочинається з формування плану проведення місячника, оголошення про початок заходу на сайтах закладів освіти та шкільних бібліотек, висвітлювання інформації про заходи на сторінках у соціальних мережах таких, як «Facebook» та ін.

Впродовж останніх двох років у жовтні працівниками освітянських бібліотек області було організовано та проведено безліч різноманітних традиційних та інноваційних заходів, як в online, так і offline форматах, серед них::

1. **Круглі столи, семінари та конференції:** обговорювались важливі теми з формування у молоді патріотичних цінностей та громадянської свідомості: «Захист Вітчизни – нагальна потреба сьогодення», «Цікаві факти про Україну», «Козаки й козацькі», «Історична Одещина». Конференції для учнів старших класів на тему «Вірю в майбутнє твоє, Україно!».

2. **Бесіди та дискусії:** відбулося обговорення на теми, які стосуються любові до Батьківщини, громадянського обов'язку захисту України, а також відповідальності та свідомого вибору. Наприклад, «В моєму серці живе Україна», «Україна – моя Батьківщина», «Захист України – обов'язок кожного громадянина» дозволяють поглибити в учнів своє розуміння національної ідентичності.

3. **Години державності:** заняття спрямовані на виховання поваги до державних символів та традицій: «Люби Україну не за те, що вона велика, а за те, що вона твоя», «Незалежна і свята ти – мати Україна».

4. **Мовні майданчики:** проведено цикли заходів з популяризації української мови, включаючи бесіди, уроки, літературні вечори та конкурси, що сприяють розвитку мовної культури серед школярів. Наприклад, бесіди на тему «Мова – духовний скарб нації», уроки «Учитесь, читайте і чужому наuczайтесь, і свого не цурайтесь», свято рідної мови «Мов джерельна вода – рідна мова моя» допомагають розкрити багатство української мови.

5. **Літературні вечори та ігри:** літературні заходи, присвячені видатним українським письменникам, популяризації української культури через поезію та гру. Наприклад, «У мові моїй краса і неповторність», літературні ігри «Із історії української писемності», «Українські прислів'я та приказки» формують у дітей любов до читання та національної літературної спадщини.

6. **Екскурсії:** відвідування історичних та краєзнавчих музеїв, міських бібліотек.

7. **Слайд-презентації та відеоролики:** створено ряд мультимедійних засобів для демонстрації презентацій та відеороликів на тему української літератури, історії, культурних досягнень. Наприклад, бібліофреш «10 книг про Україну і українців», відеоролики «Вірю в ЗСУ», «Незламні та хоробрі жінки - письменниці у ЗСУ» сприяють формуванню національної свідомості серед учнів.

8. **Виховні години:** виховні години на теми історії, героїзму, пам'яті та пошани до захисників України: «Збройні сили України – захисники і опора країни», «Шлях українського воїна», «Пам'ятати. Відродити. Зберегти», допомагають виховувати в учнях патріотизм та повагу до героїв.

9. **Танцювальні та віршовані флешмоби:** організовано флешмоби, спрямовані на підтримку національної єдності. Наприклад, танцювальний флешмоб під гаслом «У нашій серці Україна», віршований флешмоб «Вервичка єднання» до Дня української писемності.

10. **Вечори-зустрічі з захисниками України:** зустрічі з воїнами ЗСУ, прикордонниками, а також поетами-волонтерами. Ці заходи мають на меті зміцнення зв'язку між школярами та захисниками країни, виховання почуття вдячності та гордості за їхні подвиги.

11. **Конкурси:** організовано різноманітні конкурси: конкурс віршів на патріотичну тематику; марафон читців «Я -українець»; конкурс малюнків «В нашій серці Україна!»; історичні вікторини та конкурси буктрейлерів. Ці заходи проведено з метою залучення дітей до творчої діяльності, спрямованої на висвітлення національної тематики.

12. **Благодійні акції та майстер-класи:** здійснено виготовлення посилок для воїнів, окопних свічок, патріотичних сувенірів, створення куточків пам'яті. Це дає учням можливість безпосередньо долучитися до допомоги захисникам та збереження пам'яті про героїв.

13. **Організація виставок:** постійно діючі тематичні виставки, присвячені українській історії, культурі, національній символіці, боротьбі за незалежність України. Наприклад, виставки «Мандруємо світом української книги», «Пам'ятай, Україно, героїв своїх!», «Володарі гетьманської булави» формують в учнів глибше розуміння національної спадщини.

14. **Патріотичні акції та заходи:** проведено художні акції, створено патріотичних постери, написано листівки для захисників. Ці заходи спрямовані на виховання патріотичних почуттів у школярів, формування національної свідомості та підтримку Збройних Сил України.

Підсумки проведення просвітницьких заходів у бібліотеках закладів освіти Одеської області розміщені за посиланнями:

— *В нас єдина мета – Україна свята, нездоланна ніким і ніколи!» (2022)*

<https://sites.google.com/view/04091980/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0>

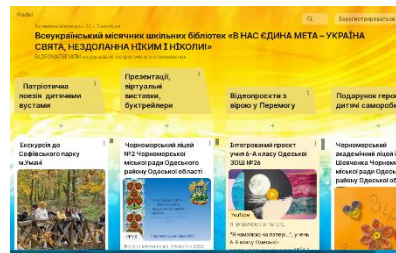
— *«Вірю в майбутнє твоє, Україно!» (2023)*

<https://sites.google.com/view/04091980m/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0>

Також було створено віртуальні дошки на платформі Padlet, які містять унікальні та цінні рубрики: відеопроєкти, дитячі малюнки та саморобки, читання поезій, листівки, флаєри, постери, презентації,

посилання на відеозаписи та інші активності. Це дозволило продемонструвати різноманітні аспекти патріотичного виховання у закладах освіти Одеської області, поділитися своїми ідеями та талантами, сприяло пробудженню в школярів глибокого інтересу до історії України та рідного краю, допомогло виразити свою любов до України та свою віру в її майбутнє. Пропонуємо ознайомитися з ними за посиланнями:

«В нас єдина мета – Україна свята, нездоланна ніким і ніколи!» (2022).

<https://padlet.com/zirka8082/padletw8bdlg9zteqw2em1>

Мал. 1. Дошка «Стіна дитячих малюнків»

<https://padlet.com/zirka8082/padlet-jnvqiglzgbumvw1f>

Мал. 2. Дошка «Відеоматеріали»

«Вірю в майбутнє твоє, Україно!» (2023)

<https://uk.padlet.com/zirka8082/padlet-dd1wh0g1wdpkzm4q>

Мал. 1. Дошка «Підсумки проведення просвітницьких заходів у бібліотеках закладів освіти Одеської області»

Окрім того, відділ інформаційно-ресурсного забезпечення КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» постійно співпрацює з бібліотеками-партнерами та запрошує громадських активістів до участі в заходах. У рамках цієї діяльності вже двічі, у жовтневому циклі, було проведено семінар на тему: «Національно-патріотичне виховання як чинник формування громадянської свідомості учнів засобами бібліотечної роботи». Захід організували спільно з Одеською національною науковою бібліотекою для фахівців освітянських бібліотек, педагогічних працівників, методистів та заступників керівників з виховної роботи, такі семінари вже стали гарною жовтневою традицією.

Варто зазначити, відділ інформаційно-ресурсного забезпечення надає інформаційно-ресурсну підтримку бібліотекам закладів загальної середньої освіти, активно сприяючи в напрямку патріотичного виховання. У зв'язку з цим на сайті відділу створено спеціальний розділ **«Національно-патріотичне виховання учнівської молоді»**.

https://vnmzpv.oano.od.ua/uk/site/natsionalno_patriotichne.html

Цей розділ включає такі рубрики:

— **«Нормативно-правова база»:** що містить актуальні документи та рекомендації з патріотичного виховання (Закони України, Укази Президента України, Постанови Верховної Ради, Розпорядження Кабінету Міністрів України, Накази та листи Міністерства освіти і науки України).

— **«Цифрова колекція матеріалів бібліотек закладів освіти Одещини»:** Рубрика створена на віртуальній дошці Padlet під назвою **«Сила книги, сила нації»: національно-патріотичне виховання учнівської молоді (з досвіду роботи)»**, де бібліотекарі під час проходження курсів підвищення кваліфікації ділились своїми власними напрацюваннями: сценаріями бібліотечних заходів, презентаціями, відеоматеріалами та іншими активностями з патріотичного напрямку.

— **«Корисні посилання»:** зібрання ресурсів (сценарії виховних заходів для учнів початкової школи; матеріали Українського інституту національної пам'яті; матеріали ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського НАПН України; актуальні матеріали та Інтернет-посилання з відкритих джерел).

Таким чином, цей розділ відображає нашу роботу з підтримки педагогів, батьків, працівників шкільних бібліотек і учнів у сфері національно-патріотичного виховання. У нього включено електронні ресурси, такі як наукові статті, дослідження, рекомендації та практичні посібники.

Кожен ресурс у цьому списку може бути корисним для створення навчального середовища, яке сприяє розвитку любові до Батьківщини та національної свідомості.

Ми сподіваємося, що ці електронні посилання стануть цінним інструментом у вашій роботі і допоможуть у здійсненні ефективного національно-патріотичного виховання в освітніх закладах Одеської області.

Висновок. Сьогодні, у цей непростий час бібліотеки закладів освіти стають не лише місцем збереження знань, але й активними учасниками виховання нових поколінь, які зростають з усвідомленням своєї відповідальності за майбутнє країни.

Щоденна праця наших бібліотекарів демонструє важливість бібліотек і їхню здатність адаптуватися до сучасних умов. Бібліотекарі не лише забезпечують доступ до книг, а й активно займаються волонтерством та інформаційною діяльністю. Бібліотека продовжує працювати з відданістю: ми переживаємо, радіємо і трудимося разом. Підтримуємо один одного в складні часи і святкуємо успіхи. Кожен вносить свій вклад у спільну справу. Наша мета – Перемога, і кожен має свою мотивацію, але разом ми прагнемо до єдиного – ПЕРЕМОГИ!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Міністерство освіти і науки України. (2022). *Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України* [Наказ № 527, 06 червня 2022 року]. Міністерство освіти і науки України. <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/pages/1104/koncepciya-nacionalno-patriotichnogo-vikhovannya.pdf>

Міністерство освіти і науки України. (2022). *Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 (наказ № 527)*. Міністерство освіти і науки України <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>

Марковська, М. (2022, 11 липня). *Як організувати патріотичне виховання. 30 ідей, порад і ресурсів* [Електронний ресурс]. Нова українська школа. <https://nus.org.ua/articles/yak-organizuvaty-patriotychne-vykhovannya-30-idej-porad-i-resursiv/>

Національно-патріотичне виховання в Україні: Наук.-допом. бібліогр. покажч. (2019). НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; Упоряд. Л. І. Страйгородська, Л. О. Пономаренко, С. В. Тарнавська та ін.; Наук. ред. Л. Д. Березівська; Бібліогр. ред. Л. О. Пономаренко. Київ: [б. в.]. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/716673/1/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD-%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%80%D1%96%D0%BE%D1%82.%20%D0%B2%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD..pdf>

REFERENCES

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2022). *Kontseptsiia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy* [Nakaz № 527, 06 chervnia 2022 roku]. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/pages/1104/koncepciya-nacionalno-patriotichnogo-vikhovannya.pdf>

Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2022). *Pro deiaki pytannia natsionalno-patriotichnoho vykhovannia v zakladykh osvity Ukrainy ta vyznannia takym, shcho vtratyv chynnist, nakazu Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 16.06.2015 № 641 (nakaz № 527)*. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>

Markovska, M. (2022, 11 lypnia). *Yak orhanizuvaty patriotychne vykhovannia. 30 idei, porad i resursiv* [Elektronnyi resurs]. Nova ukrainska shkola. <https://nus.org.ua/articles/yak-organizuvaty-patriotychne-vykhovannya-30-idej-porad-i-resursiv/>

Natsionalno-patriotychne vykhovannia v Ukraini: Nauk.-dopom. bibliohr. pokazhch. (2019). NAPN Ukrainy, DNPB Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho; Uporiad. L. I. Straihorodska, L. O. Ponomarenko, S. V. Tarnavska ta in.; Nauk. red. L. D. Berezivska; Bibliohr. red. L. O. Ponomarenko. Kyiv: [b. v.]. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/716673/1/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD-%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%80%D1%96%D0%BE%D1%82.%20%D0%B2%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD..pdf>